

לחבר את הנקודות - מופעים שונים של אלימות בחברה בישראל

אוגוסט 2019

הקיץ האחרון, שמסתיים כשענני מלחמה מאיימים מצפון ומדרום, היה אחד האלימים ביותר בשנים האחרונות. פרשת סלומון טקה ופרשת איה נאפה, שתיהן קשות ומטרידות, לא יספרו את הסיפור כולו אם לא נסתכל על התמונה הרחבה. נחשפנו הקיץ לשורה של מקרי אלימות מינית קשים כלפי נשים וילדות, דרך אלימות נגד חרדים וערבים, עבור לאלימות מבלים במקומות שונים ברחבי הארץ וכמובן אלימות ממוסדת, כלפי מפגינים ברחבי הארץ וכלפי פלסטינים, כמו בשכונת עיסאויה בירושלים המזרחית.

האלימות הזו לא צמחה בריק. היא היתה קיימת הרבה לפני הקיץ האחרון והיא לא ייחודית למדינת ישראל. עם פתיחת שנת הלימודים ושובם של בני ובנות הנוער לכיתות, כדאי לנצל את השעות הארוכות שבהן נפגשים מורים/ות עם תלמידים/ות לחינוך נגד אלימות.

אלימות פיזית, מילולית או מינית מתרחשת כשהיחס שלנו לאחר מבוסס על זלזול, רידוד או ביטול האנושיות שלו, ולפעמים גם בשל דמוניזציה שאנחנו יוצרים כלפיו. הדמוניזציה מולידה פחד ושנאה מחד ותחושת הצדקה ועליונות מאידך, היא שמבטלת את הכבוד הבסיסי שאנו מייחסים לאדם אחר ומקלה על הפגיעה בו/ה. היא זו שמאפשרת את האלימות בשטחים, הן מצד כוחות הביטחון והן מצד אזרחים ישראלים; היא זו שמאפשרת את האלימות הקשה ממנה סובלים מפגינים חרדים; היא זו שמאפשרת פגיעה מינית ומעצרים אלימים של מפגינים.

הזלזול והביטול מאפשרים את האלימות בין "שווים" לכאורה, אולם למעשה באים מצדו של בעל הכוח בסיטואציה. מי שמרשה לעצמו לקיים מין קבוצתי עם צעירה ולהפיץ צילומים של האירוע מפני שהיא "תיירת", למשל, מי שמרשה לעצמו לתקוף מינית ילדה או נערה; מי שמסוגלת להתעלל בנערה פחות "מקובלת"; מי שמתעלל בקולגה בעל צרכים מיוחדים, מפשיטים את קורבנותיהם מהאנושיות שלהם.

הסוגיה כאן אינה רק מה חוקי ומה לא, כאשר ברור שאלימות ופגיעה מינית והפצת סרטונים הם עבירה על החוק. השאלה היא גם מה נחשב לגיטימי בחברה שלנו, אפילו אם הוא פוגע בזכויות אדם באופן ברור. אלימות, מכל הסוגים, פוגעת בגופו ובכבודו של אדם. נטילת הזכות של אישה למגע מיני בהסכמה, ומעבר לכך, מרצון חופשי ואמיתי, פוגעת בחירותה. הפצת סרטונים מיניים או סרטוני אלימות פוגעים בכבודו ובפרטיותו של אדם.

חיבור בין הנקודות יתאפשר כשנסתכל על התמונה הרחבה, על מופעים שונים של אלימות חברתית או ממסדית. מבט על ייתן לנו את היכולת להבין עד כמה עמוקים שורשי האלימות בחברה, וכמה חשוב להיאבק בה בכיתה, בבית, במרחב הציבורי ובמוסדות השלטון.

חינוך אינו מתחיל ונגמר בבית הספר. הוא מתחיל בבית ומושפע מהסביבה, מהתקשורת והרשתות החברתיות. אולם בעידן הדיגיטלי שבו אנו חיים, כאשר כל אחד ואחת מאתנו מופצץ בסרטונים ובמסרים שמקמים את סף הרגישות שלנו ומייצרים לגיטימציה לפגוע באחר, חיוני שמערכת החינוך תירתם למאבק כולל נגד אלימות ולמען זכויות אדם.

מערך השיעור שלפניכן מבקש לברר את הקשר שבין מופעים שונים של אלימות בחברה בישראל, לעורר דיון בדבר זכויות האדם הנפגעות במקרים של הפעלת כוח ואלימות ולהציע אפשרויות לפעולה. המערך מיועד לכיתות ט'-יב', אך כדאי להפעיל שיקול דעת בהתאמת החומרים לכיתה, על פי היכרות אישית עם הילדים/ות ומידת בשלותם לעיסוק בחומרים אלו.

חשוב לציין כי המערך מורכב ממגוון פעילויות שמשכן הכולל עולה על שיעור בודד. תוכלו לבחור את הפעילויות שמתאימות לכיתה שלכן או לפרוש את כולן על פני 2-3 שיעורים.

תודה לאילן גרוסמן, שרון מיכאלי-רמון, דורית סולומון ואיריס אריאלי ולפורום חינוך לזכויות אדם על התרומה לבניית המערך.

1. אלימות והפעלת כוח

בחלק הראשון של השיעור נבקש לברר מהי אלימות בעיני התלמידים/ות, ומה משותף לסוגים שונים של אלימות.

פזרו תמונות על רצפת החדר, כאשר כל אחת מהן מבטאת אירוע מסוים (ניתן לחפש בגוגל תמונות המספרות על אירועי הקיץ האחרון או להשתמש בכרטיסיות עם ציון שם האירוע המדובר). בקשו מהתלמידים/ות למקם את התמונות על ציר שקצהו האחד מסומן במילה "אליים" וקצהו השני מסומן במילים "לא אליים". סביר להניח שיעלו אי הסכמות בין התלמידים/ות בנוגע למיקום התמונות על הציר, וחשוב להנחות את הדיון באופן שיאפשר לכל אחת/ד להביע דעה מבלי להיות מותקף. למשל – "מעגל הקשבה" שבו מותר רק לדובר/ת אחד להתבטא ואין אפשרות לתגובות, ולאחר מכן סבב תגובות.

שאלו את התלמידים/ות מה הם יודעים על כל אחת מהתמונות וספרו על ההקשר של כל אחת מהן. תוכלו כמובן להוסיף תמונות אחרות מאירועים שהתרחשו לאחרונה. אפשר גם להשתמש בכרטיסיות שעליהן רשום אירוע מסוים, כתחליף לתמונות.

ניתן להוסיף לתמונות דף לבן, שעליו יוכלו התלמידים/ות לציין, לאחר מכן, את הסוגיות הקשורות באלימות ומטרידות אותם – בכיתה או בחברה בכלל. החיבור ל"כאן ועכשיו" הכיתתי מאוד משמעותי ויכול לאפשר לתלמידים/ות להבין שהתופעות שעליהן מדובר לא מתרחשות רק בהפגנות, בקפריסין או במגרשי הכדורגל, אלא גם כאן ובכל כיתה ובי"ס.

שאלות לדיון:

- מה מבחין בין תמונות שהוצבו בשני קצוות הציר?
- האם ניתן למצוא מכנה משותף בין התמונות לאורך כל הציר?
- האם בחלק מהמקרים המופיעים בתמונות ניתן למצוא הצדקה להפעלת כוח ואלימות? במסגרת החוק? במסגרת מאבק על צדק?
- האם אנחנו מתייחסים/ות אחרת לסוגים שונים של אלימות? האם יש מופעים מסוימים של אלימות שאנחנו חיים איתם בשלום? מדוע?

למורה: ניתן לכוון את הדיון לשאלה על קבוצות מיעוט בחברה שסופגות יותר אלימות מקבוצות רוב (נשים, ערבים, בעלי צרכים מיוחדים, יוצאי אתיופיה ועוד). הצעה להמשך – אפשר להשאיר את הציר תלוי בכיתה וככל שיתרחשו אירועים דומים במהלך השנה, לשוחח עליהם דרך מיקומם על הציר.

2. כבוד האדם

העיקרון של כבוד האדם הוא הבסיס המרכזי לכל אמונה בזכויות אדם. זאת מפני שאמונה בזכויות אדם היא אמונה בכך שיש לאדם, מפני שהוא אדם, קובץ של זכויות שעליהן אנחנו רוצים להגן מפני החברה, מפני המדינה ומפני אחרים. הזכויות האלה נתונות לבני ובנות האדם לא מפני שחברה

מסוימת בחרה להעניק להם אותן, אלא מפני שהזכויות האלו מגיעות להם, בשל כבודם האנושי. סוג זה של כבוד הינו מולד, אין צורך לעשות דבר על מנת לזכות בו, והוא קבוע במשפט הראשון הפותח את הכרזת האו"ם לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, שם נאמר: **"ההכרה בכבוד הטבעי לכל בני משפחת האדם ובזכויותיהם השוות והבלתי נפקעות הוא יסוד החופש, הצדק והשלום בעולם."**

גם חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו קובע כי **"זכויות היסוד של האדם בישראל מושגות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין"**.

לצורך המחשת המושג ניתן להתייחס למילה "כבוד" על דרך ההשוואה בין "כבוד" ל"קל". הכוונה היא למשמעות של כבוד, כלומר לתת משקל, ערך, חשיבות לאדם. זאת לעומת "להקל" – להמעיט בחשיבות האדם, לזלזל, לפגוע.

חשוב לציין כי במקרים בהם מתקיימים יחסי כוח ברורים, כאשר לאדם אחד יש יותר שליטה על האדם השני ולמעשה האדם השני תלוי בראשון במידת מה, יש סכנה גדולה יותר לפגיעה בכבודו של אדם. ועל כן - יש לנהוג במשנה זהירות מפגיעה בכבוד/ה של האדם המצוי בעמדת הנחיתות והתלות. יחסי כוח מתקיימים בחברה באופן גלוי וסמוי, ולא תמיד קל לאתר אותם. כשמדובר במורה ותלמיד/ה, שוטר ואזרח, מנהלת ועובד קל יותר להבין את החשש מניצול יחסי הכוח לפגיעה בכבוד. אך כשמותרחות סיטואציות יומיומיות בין נערים ונערות, תלמידים/ות דומיננטיים ותלמידים/ות מודרים וכדומה – קשה יותר לזהות את פערי הכוחות.

שאלות לדיון:

- כיצד אלימות (פיזית, מינית או מילולית) פוגעת בכבוד האדם והאישה?
- האם לעיתים נראה לכם/ן מוצדק להשתמש באלימות דווקא על מנת לתבוע כבוד? האם מדובר באותו סוג של "כבוד"? (למורה: כאן אפשר לחדד את ההבדל בין כבוד האדם להדרת כבוד, כאשר הראשון מתייחס לכבודו של כל אדם כאמור לעיל, והשני מתייחס למעמד הנובע מהיררכיה, ותק או סממנים אחרים של סטטוס חברתי).

3. מהסכמה לרצון

בחלק זה של הפעילות נתייחס לסוגיית ההסכמה והרצון בהקשר של מגע מיני. רוב בני הנוער ידעו לומר שלצורך מגע כלשהו נדרשת הסכמה של שני בני הזוג. עם זאת, מהותה של הסכמה זו לא תמיד ברורה, גם לאור יחסי הכוח שעליהם דובר לעיל, וגם כיוון שפעמים רבות לחץ חברתי מייצר הסכמה שאינה מלאה, ואלכוהול או סמים מייצרים הסכמה שאינה מדעת.

הסרטון [הבא](#) ממחיש את ההסכמה הנדרשת (באנגלית). ניתן להשתמש ברעיון המובא בסרטון כפעילות בכיתה (יש להצטייד בשקית של חטיף כלשהו):

- בקשו מתנדב/ת מהכיתה ותנו לה להחזיק את שקית החטיף. אימרו לה לסרב לכל הבקשות שתציגו בפניה כל עוד היא יכולה ומרגישה נוח.
- כעת בקשו ממנה לחלוק איתכם את החטיף.
- "תני לי במבה".
"נו, בבקשה, תני לי במבה".
"למה את מתקמצנת, תני קצת".
"טלי נתנה לי גם מהחטיף שלה, רק את כזאת קמצנית".
"אם לא תתני לי אני אקח בעצמי".
"אם לא תתני לי קצת אני אספר לכל הכיתה שאת קמצנית שלא יודעת לחלוק".
"אם לא תתני לי קצת אני אספר לכל הכיתה שגנבת את השקית מהמכולת".

- וכך הלאה. בשלב מסוים המתנדבת תסכים, כשהלחץ יכריע אותה. האם אז זו תהיה הסכמה מלאה וחופשית?
- שאלה לדיון: מה ההבדל בין הסכמה לרצון? כיום, גם בעיסוק באלימות מינית מדובר יותר ויותר על הצורך לראות רצון נלהב של שני הצדדים במגע. זאת, מתוך הבנה כי הסכמה לא תמיד ניתנת מרצון, ומתוך התחשבות ביחסי הכוחות ובגורמים אחרים המטשטשים את היכולת לתת הסכמה אמיתית.
- כהמשך לסימולציה עם החטיף כדאי לערוך סימולציה קטנה נוספת שתדמה הסכמה ורצון אמיתי ונלהב – איך זה נראה ונשמע? אפשר לערוך דיון סביב המושג "בא לי" שאנחנו כל כך נרתעים ממנו, ודווקא כאן זה בדיוק מה שנחפש – סיטואציה שבה שני הצדדים מאוד רוצים ו"בא להם" לבצע מגע מיני. איך נדע? מילים, שפת גוף, מבט בעיניים, צחוק משוחרר, ידיעה ברורה ששני הצדדים יכולים ליזום ולהפסיק בכל שלב, ועוד.
- למורה: הפעלת כוח, כפיית מגע מיני או אלימות מייצרת פגיעה בכבוד האנושי של הנפגעת/ת. בכך מתייחס הפוגעת/ת אל הנפגעת/ת כחפץ שתפקידו לספק את רצונותיו, לא כאדם או אישה הזכאים לכבוד, חירות ופרטיות.

4. הזכות לפרטיות, צילום והפצת סרטונים, הטרדה מינית (כתב: אילן גרוסמן)

הקדמה:

הטרדה מינית היא פגיעה בכבוד האדם, בחירותו בפרטיותו ובזכותו לשוויון. הטרדה מינית יכולה להופיע במגוון דרכים ואופנים, החל מביצוע מעשים מגונים ועד ביזוי והשפלה על רקע מיני

רקע:

יש חומר רב ברשת על הנזק בצילום והפצת סרטונים ועל החוקים הרלוונטיים. הדגש בפעילות זו הינו בהצגת הצד הרגשי של הנפגעים/ות, ההבנה מדוע אנו מצלמים ומפיצים, מה בין צילום בהופעה ולבין צילום יחסי מין.

מומלץ לכל מורה לצפות קודם השיעור בסרטונים המופצים לראות מה מתאים לקהל היעד ובנוסף לקרוא את המקורות הנוספים המצורפים למטה.

סרטונים:

<https://www.youtube.com/watch?v=igAeJ-TPOsg>

[ראיתי חושך – תמר חירוני](#)

[אנשים מסתכלים עלי ואין להם זכות \(כתבה מתוך כאן 11\)](#)

[רשת כתבה על המקרה \(לעבור לדקה 33\)](#)

[כתבה במקום הכי חם בגיהינום על הגשת תלונה כנגד מי שהפיץ וצילם](#)

מטרות השיעור:

- הבנה כי הפצה של סרטון מיני או פוגעני לאדם אחר כמוה כהטרדה מינית.
- כל מגע מיני מחייב אמון בסיסי, כאשר הצדדים המעורבים חותמים על חוזה בלתי כתוב של שמירה על כבוד האחר.
- הפנמת חומרת הפגיעה בכל אישה או גבר שתמונות חושפניות או מביכות שלה מופצות.

מהלך השיעור:

תיאור קצר של המקרה באיה נאפה בקיץ (מומלץ לצפות בחלקים מהתחקיר של אורלי וגיא בחברת "רשת"). חשוב לציין שמרכז הדיון כאן אינו בשאלה האם היה או לא היה אונס, אלא בשאלת הצילום וההפצה של הסרטון.

שאלות לדיון:

- ממה נובע הצורך שלנו לצלם כל הזמן? מה נותן לנו הצילום?
- האם יש שוני לדעתכם בין תמונות שמצלמים/מעלים בניס לבין בנות?
- האם קרה לכם שהייתם מובכים מצילום שצילמו אתכם והפיצו ללא הסכמתכם?
- מה לדעתכם הצורך בצילום יחסי מין? למה שמישהו יצלם קיום יחסי מין?
- האם קיום יחסי מין מחייבים אמון? האם יש הבדל בהקשר הזה בין סטוץ לקשר מחייב?
- האם לדעתכם כאשר אדם מפיץ סרטון ובו תמונות משפילות של אדם אחד אחר נחשב הדבר כהטרדה מינית? אם כן, מדוע?

חוק הגנת הפרטיות הקובע כי לא יפגע אדם בפרטיות של זולתו ללא הסכמתו. החוק למניעת הטרדה מינית (והתיקון לחוק – "חוק הסרטונים") הקובע כי הפצת סרטון אינטימי ללא ידיעת המצולם, הינה עבירה פלילית. בהקשר זה יש לציין כי גיל האחריות הפלילית הינו 12 ומעלה, וכי ניתן להגיש כתבי אישום נגד בני נוער אשר ביצעו עבירות של פגיעה בפרטיות או הטרדה מינית.

לשון החוק:

[חוק למניעת הטרדה מינית תיקון 10](#)

[חוק הגנת הפרטיות](#)

מקורות נוספים:

["פרטי באופן ציבורי" מערך שיעור בנושא מניעת הפצת תכנים פוגעניים ברשת – משרד החינוך](#)

[חושבים לפני שמפיצים - משרד החינוך](#)

[מידע אמין על מין - כרזה](#)

[מידע אמין על מין – חומרים לצוות חינוכי/טיפולי](#)

[חוות דעת לכנסת על הפצת צילומים פוגעניים](#)

5. מה אפשר לעשות?

בחלק האחרון של המערך נציע פעילות המעודדת את התלמידים/ות לפעול על מנת להיאבק בתופעות של אלימות מינית ובכלל.

- סמנו שלושה עיגולים על רצפת החדר, כאשר יש חפיפה חלקית בין העיגולים. בכל אחד מהם פתק: "נפגעתתי" / "נפגעתתי" / "ראיתי, שמעתי, ידעתי". העיגולים מייצגים כמובן את הפוגעת, הנפגעת/ת והעד/ה לאירוע.
- בקשו מהתלמידים/ות לעמוד במיקום שמייצג את החוויה שלהם בתופעת האלימות, כלומר במקום של פוגע, נפגע או עד/ה.
- סביר להניח שרוב התלמידים/ות לא יעמדו בעיגול הפוגע (זה בסדר גמור, אין סיבה ללחוץ עליהם לעמוד שם). חלק מהתלמידים/ות ירגישו בנוח לעמוד בעיגול הנפגע ורובם/ן יעמדו בעיגול של העד/ה.

שאלות לדיון:

- האם יש בכסף/ן רצון לפעול למאבק באלימות? באילו מרחבים (בכיתה, בביה"ס, בשכונה, במרחב הדיגיטלי)?
- לאחר שהבנו שרובנו שמענו או צפינו במקרים של אלימות (פיזית, מינית או מילולית), ניתן לומר שלכולנו יש יכולת לפעול. מה לדעתכם/ן האחריות המוטלת על מי שצופה מן הצד?

לסיכום:

- מה הקשר בין מופעים שונים של אלימות הבאים לידי ביטוי בחברה בישראל?
- מהן הזכויות הנפגעות כתוצאה מהפעלת כוח ואלימות?
- הילחמו באלימות, וגם באדישות. ההבנה שקבוצות שונות בחברה סובלות מאלימות יותר מאחרות יכולה לעודד אותנו לסולידריות עם האחר, לתמיכה והגנה על זכויותיו.